

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ОЕСР ТА МВФ У ПРОЦЕСІ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН У ПОДАТКОВІЙ СФЕРІ

Досліджується вплив міжнародних організацій (МВФ, ОЕСР, ФАТФ) на процеси інституалізації міжнародних фінансових відносин у сфері оподаткування. Висвітлюється процес розвитку анти-офшорного регулювання від його початку та на сьогоднішній день, відносно рівнів та критеріїв застосування інструментів впливу; суб'єкти та об'єкти таких взаємовідносин, план дій з анти-офшорного регулювання, останні ініціативи світової спільноти, їх ефективність, дієвість та перспективність. Розглядається проблема рівня відповідності та адекватності сучасної світової фінансової архітектури викликам сьогодення.

Ключові слова: ОЕСР, МВФ, інституалізація, офшорні зони, міжнародні фінансові відносини, податкові гавані, оподаткування.

Лит. 10. Рис. 2. Табл. 1.

Яцук С. П., аспірант УГУФМТ

Роль и место ОЭСР и МВФ в процессе институализации международных финансовых отношений в налоговой сфере

Исследуется влияние международных организаций (МВФ, ОЭСР, ФАТФ) на процессы институализации международных финансовых отношений в сфере налогообложения. Освещается процесс развития антиофшорного регулирования от его начала и современное состояние, относительно уровней и критериев применения инструментов влияния; субъекты и объекты таких взаимоотношений, план действий по антиофшорному регулированию, последние инициативы мирового сообщества, их эффективность, действенность и перспективность. Рассматривается проблема уровня соответствия и адекватности современной мировой финансовой архитектуры вызовам современности.

Ключевые слова: ОЭСР, МВФ, институализация, офшорные зоны, международные финансовые отношения, налоговые гавани, налогообложения.

Sergiy Yashchuk, postgraduate student of USUFIT

The Role and Place of OECD and IMF in the Process of Institutionalization of International Financial Relations in the Tax Area

The article investigates the impact of international organizations (IMF, OECD, FATF), on the process of institutionalization of international financial relations in taxation. Highlights the development of anti offshore regulation from its beginning and current conditions, regarding its levels and criteria of specific tools application, subjects and objects of the relationship. Action Plan for anti offshore regulation, the recent initiatives of the international community, their efficiency, effectiveness and prospects. The problem of the level of compliance and the adequacy of current global financial architecture challenges.

Keywords: OECD, IMF, institutionalization, offshore, international financial relations, tax havens, taxation.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні проблеми й тенденції розвитку глобалізаційних процесів досліджуються різними науковими школами. Свій внесок у розробку фундаментального підходу до виявлення проблем, які виникають із поглибленням глобалізації, зробили як вчені, так і відомі практики.

Частина з них наповнює сучасну базу знань про особливості функціонування національних податкових систем в умовах глобалізації. Особливо необхідно відмітити значний внесок у розв'язання проблем розвитку фінансових систем країн світу в розрізі особливостей та протиріч глобалізаційних процесів, який зробили експерти Організації економічного співробітництва й розвитку, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського центрального банку.

Серед наукових праць, присвячених глобалізації економічного розвитку, інтеграції України у світовий економічний та фінансовий простір, слід виділити дослідження таких вітчизняних науковців, як В. Будкін [1], А. Гальчинський [1], В. Геєць [1], Д. Гетманцев [2], М. Дудченко [1], З. Луцишин [3], Т. Циганкова [4], Б. Хейфец [5] та ін.

Водночас існує об'єктивна необхідність подальших досліджень глобальних імперативів розвитку національних податкових систем, насамперед у напрямках розроблення методичного підходу їх дослідження і порівняльних характеристик впливу процесу міжнародної інституалізації у податковій сфері на їхнє функціонування.

Метою дослідження є визначення ролі та місця міжнародних фінансових організацій у створенні сучасної світової регулятивної системи протидії уникненню оподаткування капіталу із використанням міжнародних офшорних центрів.

Виклад основного матеріалу. Світова тенденція деофшоризації останнім часом все частіше стає предметом уваги фінансистів, науковців, політиків та широкого загалу. Країни і міжнародні організації роблять безліч кроків, щоб змусити бізнес платити податки, а не виводити їх в офшори і заощаджувати. Але в дійсності обсяги грошових потоків не зменшуються, а про результативність сьогоднішніх заходів ми дізнаємося лише через кілька років.

Ще двадцять років тому існування офшорних зон нікого не турбувало. Проте з інтенсифікацією руху міжнародного капіталу та зменшенням бар'єрів на його шляху, постала проблема – перш за все для високорозвинених країн – відтік капіталу та його тяжіння саме до офшорних фінансових центрів. Ні для кого не секрет, що це ефективний інструмент «оптимізації податкового навантаження» для транснаціональних компаній (ТНК). Або ж іншими словами – механізм ухилення від оподаткування та відмивання грошей. Крім того, в руках «умільців» податкові гавані перетворилися на свого роду «залізну завісу», що приховує власника активів, на що б ті не спрямовувалися – будь це навіть фінансування тероризму.

В авангарді великого бізнесу сьогодні стоять ТНК, що функціонують на наднаціональному рівні, при тому, що податки продовжують збиратися на рівні кожної конкретної держави. І саме завдяки цьому факту та наявності протиріч у національних законодавствах вдається уникати оподаткування, або зводити його до мінімального рівня.

Загалом антиофшорне регулювання здійснюється на трьох рівнях:

1. Глобальний (ОЕСР, МВФ, ООН, ФАТФ).
2. Регіональний (головним чином у рамках Європейського Союзу).
3. Двосторонній (на основі підписання міждержавних угод).

Головним ініціатором такого регулювання є ОЕСР, яка займається податковими аспектами офшорного бізнесу. Організацією були визначені критерії поняття податкового притулку [6] (рис. 1).

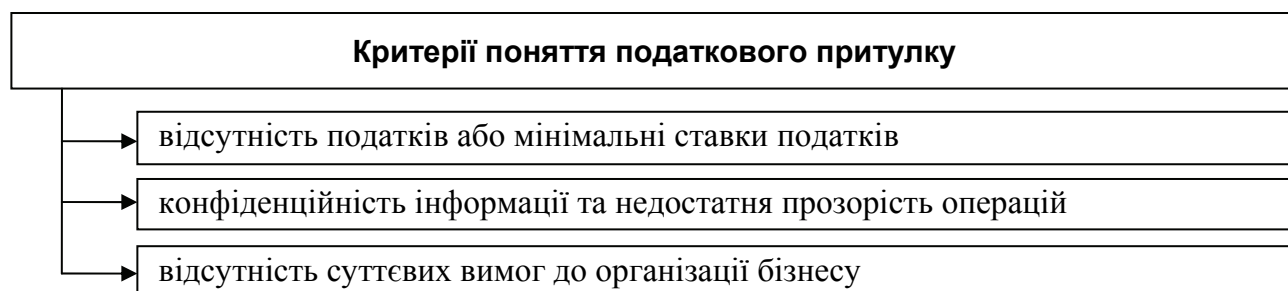

Рис. 1. Критерії поняття податкового притулку від ОЕСР.

Також розроблені рекомендації для податкової практики країн і територій та приблизний перелік заходів протидії офшорним центрам, що відмовилися співпрацювати з ОЕСР. Згодом був розроблений проект Меморандуму порозуміння, в якому запропоновані зобов'язання для країн, що мають проблемні офшорні зони, щодо обміну податковою інформацією.

Як і багато інших міжнародних або регіональних організацій, ОЕСР не вправі застосувати санкції до держав, які відмовляються виконувати прийняте рішення. Але проти таких держав і територій можливе застосування захисних заходів з боку держав, на території яких ведуть підприємницьку діяльність зареєстровані в податкових притулках компанії, на основі національних законодавств або міждержавних податкових угод. З їхнього числа можна виділити:

прийняття або посилення законодавства про контрольовані іноземним капіталом компанії; реалізацію банківських програм «знай свого клієнта» та створення органів фінансової розвідки [7, с. 15]. Характер і обсяг таких заходів буде визначатися рівнем завданих збитків.

Першим консолідованим кроком міжнародної спільноти на шляху обмеження діяльності офшорних зон можна вважати чорний список «податкових гаваней», виданий ОЕСР у 2000 р., у рамках боротьби зі «шкідливими податковими методами», куди увійшли 35 офшорних територій та деякі з офшорних юрисдикцій. Основним критерієм класифікації «податкових гаваней», за їхньою версією, стало виконання країнами статті 26 Модельного податкового кодексу ОЕСР, що передбачає зобов'язання практично необмеженого обміну інформацією щодо адміністрування або примусового виконання національного законодавства. Тобто, якщо країна погодилася надавати конфіденційну інформацію про компанію та її власників на запит іноземної держави, вона переміщується у білий список «податкових гаваней» ОЕСР, а тому офшором уже не вважається.

В останній редакції даного списку ОЕСР Кіпр, Кайманові острови та Барбадос знаходяться в одній групі зі США, Японією та Німеччиною як такі, що в основному впровадили єдині податкові стандарти. З них ОЕСР зняла тавро «податкових гаваней». У «сірому списку» країн, які погодилися запровадити міжнародні податкові стандарти, але ще не повністю виконали поставлені вимоги, перебувають Швейцарія, Ліхтенштейн, Сінгапур, Багамські острови та інші 33 юрисдикції (табл. 1). Вимоги провідних країн світу стати на шлях інформаційної прозорості прийняли всі офшорні центри, хоч і перебувають на різних стадіях її впровадження [9]. Саме тому «чорний список» ОЕСР наразі порожній.

Таблиця 1
«Білий» та «чорний» списки країн за редакцією ОЕСР [8, с.4–5]

Білий список	Австралія, Американські Віргінські острови, Аргентина, Барбадос, Великобританія, Гернсі, Греція, Данія, Джерсі, Корея, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Китай, Кіпр, Маврикій, Мальта, Мексика, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, ОАЕ, острів Мен, ПАР, Польща, Португалія, Росія, Сейшели, Словаччина, США, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Франція, Німеччина, Чехія, Швеція, Японія
Сірий список	«Податкові гавані» Ангілла, Андорра, Антигуа і Барбуда, Аруба, Багами, Бахрейн, Беліз, Бермуди, Британські Віргінські острови, Вануату, Гібралтар, Гренада, Домініка, Кайманові острови, Коста-Ріка, Маршаллові острови, Ліберія, Ліхтенштейн, Малайзія (Лабуан), Монако, Монтсеррат, Нідерландські Антильські острови, острів Ніуе, острів Самоа, острови Науру, острови Кука, Острови Теркс і Кайкос, Панама, Сан-Марино, Санта Люсія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Уругвай, Філіппіни
	«Фінансові центри» Австрія, Бельгія, Бруней, Люксембург, Сінгапур, Чилі Гватемала, Швейцарія

У «Білому списку» знаходяться юрисдикції, які впровадили у свою податкову систему стандарти ОЕСР. «Сірий список» містить юрисдикції, які офіційно задекларували прийняття стандартів ОЕСР, але не впровадили їх у достатній мірі.

В червні 2013 р ОЕСР на зустрічі G8 в Лох-Ерні (Північна Ірландія) представила програму для досягнення спільних цілей щодо підвищення прозорості глобальної податкової системи [10]. Програма була створена ОЕСР в рамках загального плану з деофшоризації під назвою «Покрокові зміни в податковій прозорості». Дана доповідь була підготовлена за бажанням усіх країн-учасниць.

Вищевказаний загальний план складається з чотирьох етапів і має на меті досягнення та реалізацію безпечної та ефективної (з точки зору витрат) моделі автоматичного обміну інформацією. Крім цього, план сприяє ініціативам, запропонованим міністрами фінансів G20 [11, с.2] про необхідність впровадження автоматичного обміну інформацією для податкових цілей, як нового необхідного стандарту.

Отже, основні чотири етапи, які необхідно подолати для успішного створення автоматичного обміну інформацією, такі:

1. Увести в силу найбільш ефективно і універсальне законодавство, що дозволяє конкретній країні максимально розширити число своїх юрисдикцій-партнерів з податкового співробітництва.

2. Вибрати правову основу для здійснення обміну інформацією.

3. Адаптувати і привести у відповідність стандарти звітності та процедури due diligence і розробити відповідні інструкції.

4. Розробити спільні чи сумісні ІТ-стандарти.

Поставлені цілі абсолютно реальні, але для їх досягнення країнам необхідно певний час, тому доповіддю передбачені тимчасові фази для проведення запропонованих заходів.

Крім єдиного глобального стандарту автоматичного обміну інформацією, генеральний секретар ОЕСР також згадав ще про дві нормативні ініціативи ОЕСР: «Про розмивання податкової бази та перенесення прибутку» («Base Erosion and Profit Shifting» – BEPS) транснаціональними корпораціями, а також «Про податкових інспекторів без кордонів» (the «Tax Inspectors Without Borders» – TIWB) [9].

Пропонуємо трохи детальніше зупинитися на першій ініціативі – План дій з протидії розмивання бази оподаткування та переміщенню прибутку. У ньому передбачені суттєві зміни у світовому та національних законодавствах – нові правила для двосторонніх угод, трансферне ціноутворення та інше. Вони є необхідними, оскільки оподаткування уникають величезні суми. Відповідно до європейського податкового законодавства у більшості країн ставка корпоративного податку (Corporate Income Tax – CIT) складає близько 25%. У той же час, найбільші компанії можуть опускати ефективну податкову ставку до 3-4%, що значно покращує фінансовий стан таких суб'єктів. За даними дослідників з американської Tax Justice Network, в офшори пішло близько 21 трильйона доларів (метод підрахунків не зазначався). Хоча цифра цілком реальна і Європа щорічно втрачає на несплачених податках приблизно 1 трильйон євро [12].

Цікава закономірність простежується і в прямих іноземних інвестиціях (ПІІ) – виявляється, найпривабливішими країнами для інвесторів є не США, Японія або Китай, а Барбадос, Бермудські острови і Британські Віргінські острови. Разом їх показник склав 5,11% усіх світових ПІІ. Для порівняння, ПІІ Німеччини – 4,77%, Японії – 3,76%. У той же час вони є найбільшими інвесторами світу, вклавши в інші економіки 4,54% від усіх світових ПІІ, а та ж Німеччина – 4,28%. Головними інвесторами в Китаї є Гонконг – 45% ПІІ, за ними Британські Віргінські острови – 14%, у США всього 4% від усіх прямих іноземних інвестицій [13].

Бізнес – це динамічна система, яка змінюється з високою швидкістю, пристосовується, шукає нові шляхи. Податки для бізнесу – це стаття витрат і її намагаються мінімізувати. Проте, що темпи та розміри ухилення від податків будуть тільки зростати, сама ОЕСР говорила ще в 1998 році. Бізнес знайшов можливість «обнулити» податок на прибуток і користується цим. Так само і з іншими податками.

Як зазначає ОЕСР, уже в 2013 році «діючі міжнародні стандарти оподаткування не встигають за змінами в практиках глобального бізнесу, особливо у сфері нематеріальних активів і розвитку економіки цифрових технологій» [9]. Бізнес гуляє по світу, а податкові органи залишаються нескоординованими щодо такого бізнесу і часто нічого не можуть зробити. Асиметричність цих законів використовується в повній мірі.

Основною ідеєю запропонованого «Плану дій з протидії розмивання бази оподаткування та переміщенню прибутку» є сплата податку за місцем фактичного отримання доходів, тому що занадто часто угоди про уникнення подвійного оподаткування стають шляхом до подвійного не оподаткування, тобто не платять ні там, ні тут.

Інша важлива частина – автоматичний обмін інформацією, без спеціального запиту (як угода FATCA, що дозволяє примусово розкривати інформацію про рахунки американців за кордоном [14]). Це дозволить прискорити процес і мінімізувати витрати. Але угода ця не повинна стати втіленням контролю і лобіюванням інтересів однієї країни.

За планами організації, та й багатьох держав, впровадження займе декілька років. Та, щоб бути відвертими, очевидно складно боротися проти власних інтересів.

Спостереження, відповідно Плану, буде здійснюватися на рівні мікроданих (фінансові звіти, транзакції та ін.). А вже наступного року мають бути розроблені поправки, які вимагатимуть від міжнародних компаній повної звітності у розрізі: додану вартість, доходи та сплачені податки в тих країнах, де представлена компанія. Також необхідно відзначити, що податкову конкуренцію ніхто не відміняв, відповідно у бізнесу залишається шанс піти в країну з відносно низькими ставками оподаткування.

Переходячи до Міжнародного валютного фонду (МВФ) і його діяльності у даній сфері, відзначимо, що займається він офшорною проблемою з 2001 р. В основу підходу МВФ до офшорної проблеми покладено принцип досягнення відповідності національних стандартів міжнародним в банківській, фінансовій та страховій сферах – у напрямку протидії відмиванню незаконних доходів; а також посилення наглядових функцій держави за діяльністю офшорних компаній.

Спільно з Групою Світового банку (СБ) МВФ розробив «Програму оцінки фінансового сектора», що отримала назву ФСАП (Financial Sector Assessment Program – FSAP). Оцінка діяльності офшорних зон (їх кількість дорівнює 44) проходить за трьома модулями (рис. 2).

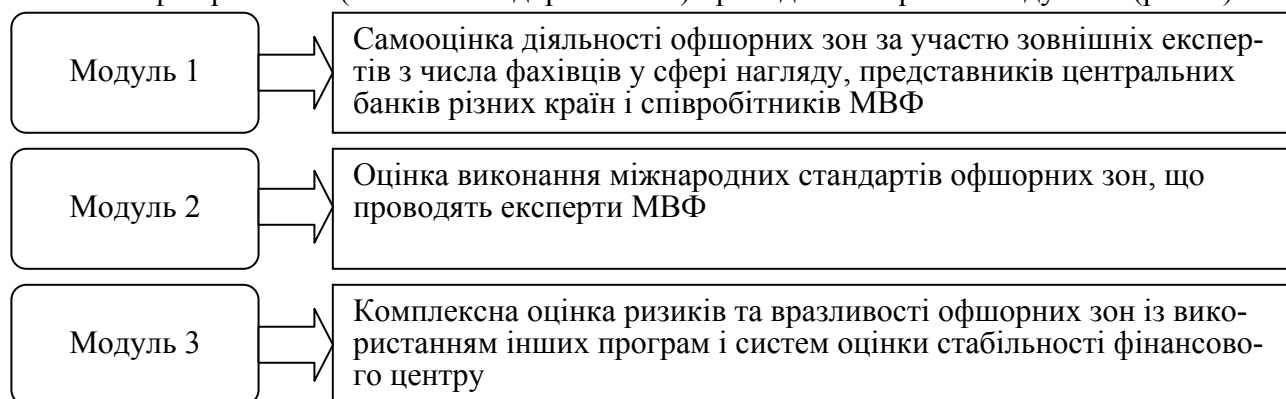

Рис. 2. Три модулі оцінки діяльності офшорних зон за відповідно ФСАП [15].

У 2003р. Рада директорів МВФ затвердила розглянуту програму в якості складової частини роботи Фонду. Більшість офшорних зон, які потрапили під Програму МВФ, пройшли два модулі перевірки (41 країна з 44). За даними МВФ [15], 35% країн потребують зміцнення заходів щодо реалізації рекомендацій ФАТФ; 40% мають складності в протидії відмиванню доходів; 60% мають підвищити рівень відповідності національних стандартів вимогам в інвестиційній сфері відповідно до стандартів ІОСКО; 40% країн мають підвищити національні стандарти в банківській сфері відповідно до рекомендацій Базельського комітету; 50% оцінених країн не відповідають (повністю або частково) міжнародним стандартам у страховій сфері (ІАІС 10).

Особливу увагу МВФ приділяє підвищенню рівня прозорості фінансових потоків, вкладених в економіку офшорних зон. Країнам слід брати участь у координаційній доповіді з портфельних інвестицій, яку МВФ готує один раз на два роки, тому що однією з основних проблем залишаються неповні дані про обсяги світових портфельних інвестицій через ненадання відповідних даних з боку офшорних зон.

На завершення, остання гіпотетична ідея, яка має право бути озвученою – всесвітній офшор. Ідея полягає в тому, щоб не намагатися знищити існуючі офшори, а перетворити світ в один великий і загальний офшор, знизивши податки на прибуток та на доходи фізичних осіб. При цьому зменшення доходів компенсувати за рахунок споживання.

У цьому випадку йде пряме оподаткування, стимулюються заощадження та інвестиції, спрощується податкове адміністрування. Звичайно, і чиновників в цьому випадку потрібно менше. Вважається, що це дасть ефект. Але як завжди варто враховувати безліч нюансів – потрібно опрацьовувати податкову політику на світовому рівні, можливо навіть погоджувати податкові пільги для певних сфер у певних регіонах. Потрібно також думати про надійність і конфіденційність інформації у різних регіонах та країнах.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки стосовно ролі та місця міжнародних організацій в процесі інституалізації міжнародних фінансових відносин в сфері оподаткування:

1. Антиофшорне регулювання здійснюється на трьох рівнях: а) глобальний; б) регіональний; в) двосторонній. В авангарді розробки, втілення ініціатив та політики регулювання знаходяться ОЕСР та МФВ.

2. Актуальними завданнями для ОЕСР наразі є втілення програми «Покрокові зміни в податковій прозорості», яка складається із чотирьох етапів: а) введення в силу найбільш ефективного і універсального законодавства, що дозволить країнам максимально розширити чис-

ло своїх юрисдикцій-партнерів з податкового співробітництва; б) вибір правової основи для здійснення обміну інформацією; в) адаптація і приведення у відповідність стандартів звітності, процедур due diligence та розробка відповідних інструкцій; г) розробка спільних чи сумісних ІТ-стандартів. А також дві нормативні ініціативи: «Про розмивання податкової бази та перенесення прибутку» і «Про податкових інспекторів без кордонів».

3. Основний акцент діяльності МВФ, у контексті дослідження, полягає в приведенні національних стандартів у відповідність міжнародним, що визначається за допомогою «Програми оцінки фінансового сектора», і містить у собі 3 модулі.

4. Вважати, що офшорна практика найближчим часом зазнає суттєвих змін, а тим більше зникне – не має підстав. Головна мета використання офшорів – зниження рівня оподаткування не втратить свого значення. Штучні коливання на фінансових ринках активізують використання офшорних юрисдикцій як більш стабільні центри утримання капіталу. На нашу думку, основна тенденція посилення міжнародного регулювання офшорного бізнесу буде зберігатися ще тривалий час і в своїй більшості носити декларативний характер. Тому що без радикальних змін у світовій фінансовій архітектурі, яка давно засвідчила свою неспроможність та небажання адекватно реагувати на сучасні виклики сьогодення, очікувати суттєвого прогресу у вирішенні питання офшорних центрів не доводиться.

Література

1. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, А.С. Гальчинський, В.М. Гець, М.А. Дудченко – К.: Либідь, 2002. – 470 с.
2. Гетманцев Д.А. Можливості та перспективи офшорного бізнесу / Д.А. Гетманцев // Фінансовий ринок України. – 2010. – №5. – С. 27–28.
3. Луцишин З.О. Світові фінансові центри / Розділ у монографії «Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український вимір» // За ред. С.І.Юрія, Є.В.Савельєва. – К.: Знання, 2007. – 595 с.
4. Циганкова Т.М. Міжнародні організації: навч. посіб./ Т.М. Циганкова, Т.Ф.Гордєєва. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 210 с.
5. Хейфец Б.А. Офшорні юрисдикції в глобальній та національній економіці / Б.А. Хейфец. – М.: ЗАТ «Видавництво «Економіка», 2010. – 335 с.
6. Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue / Organization for Economic Development and Cooperation, 1998. – p.23.
7. Countering Offshore Tax Evasion: Some Questions and Answers on the Project / OECD Centre for Tax Policy and Administration, 28.09, – 2009. – 15 p.
8. Gravelle J.G. Tax Havens: International Tax Avoidance and Evasion / Jane G. Gravelle. // Congressional Research Service. – January 23, 2013. – 51p.
9. Official site of Organization of Economic Cooperation and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/>
10. Lough Erne 2013 G8 Leaders Official Communique [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/207771/Lough_Erne_2013_G8_Leaders_Communique.pdf
11. OECD Secretary – General Report To The G20 Finance Ministers And Central Bank Governors / OECD, Moscow, Russia, 19-20 July, 2013. – 79p., – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/ctp/exchange-of-tax-information/OECD-tax-report-G20.pdf>
12. Official site of Tax Justice Network [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.taxjustice.net/cms/front_content.php?idcat=2&lang=1
13. Official site of UNCTAD / UNCTADSTAT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctadstat.unctad.org/TableView/tableView.aspx?ReportId=89>
14. Official site of IRS (Internal Revenue Service) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.irs.gov/Businesses/Corporations/Foreign-Account-Tax-Compliance-Act-\(FATCA\)](http://www.irs.gov/Businesses/Corporations/Foreign-Account-Tax-Compliance-Act-(FATCA))
15. Official site of IMF (International Monetary Fund) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/index.htm>

Стаття надійшла до редакції 13.12.2013 р.